

Качиева А.Е.

**КЛАСС ЖЕТЕКЧИЛЕР ИНСТИТУТУНУН ТҮЗҮЛҮҮ ЖАНА ӨНҮГҮҮ
МАСЕЛЕЛЕРИ**

Качиева А.Е.

**ИНСТИТУТ СОЗДАТЕЛЕЙ КЛАССНЫХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ И ВОПРОСЫ
РАЗВИТИЯ**

A.E. Kachieva

**PROBLEMS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF A CLASS MANAGEMENT
INSTITUTE**

УДК: 371.213

Бул макалада класс жетекчилик институтунун калыптаныш тарыхы 3 этапка бөлүнүп каралып, ар бир этабы автор тарабынан талданды.

Негизги сөздөр: *класс жетекчи, ишмердүүлүк, милдеттер, жетишкендиктер, мүчүлүштүктөр.*

В данной статье проанализированы этапы становления и развития института классного руководства.

Ключевые слова: *классный руководитель, деятельность, обязанность, достижения, недостатки.*

This article analyzed the formation and development of the Institute high school head

Key words: *class teacher, activities, functions, achievements, shortcomings*

Биз класс жетекчинин кесипкөйлүк ишмердүүлүгүн изилдөө максатында класс жетекчилер институтунун түзүлүү жана өнүгүү маселелерине кайрылууну чечтик. Анткени, биздин мектептердеги класс жетекчилик иш Советтер Союзу учурунан, ал болсо Россиянын билим берүү уюмдарынан бери келе жатат. Бул класс жетекчинин аткарган ишмердүүлүгүнүн негизи болуп саналат. Класс жетекчилик иштин калыптаныш тарыхын үч этапка бөлүп кароо ылайыктуу: совет дооруна чейинки (1864-1917-ж.ж.), союз убагындагы (1917-1991-ж.ж.), союздан кийинки (1991-жылдан-азыркы учурга чейин).

М.И.Рожковдун изилдөөлөрүнө таянсак [5], баштапкы өнүгүү этабында педагогдун ишмердүүлүгүнүн бул түрү “тарбиялоочу” деп каралган. Дворяндык бай үй-бүлөлөрдө балдарга таалим-тарбия берүү милдетин “гувернёр жана гувернанткалар” (байлардын үйүндө балдарды тарбиялоочу адамдар), ал эми окуу жайларда болсо бул милдетти педагогдор аткарган.

1804-жылы чыккан окуу жайдын Уставына ылайык [4] тарбиялоочулар өздөрү адептүү сапаттарга ээ болуу менен балдарды адилеттүүлүккө, арнамыстуулукка тарбиялоолору шартталган. 1813-жылы институттардагы пансиондун алкагында тарбиячылар кызматы уюштурулган. Ал учурда тарбиячынын өздүк касиеттерине болгон талап өтө күчтүү болгон: чет тилдерин (француз жана немис тилдери) билүүсү, жана төмөнкүдөй багыттарда иштерди алып барышкан: *биринчиси*, класс тарбиячылары материалдык жактан жардамга муктаж

болгон окуучуларга кам көрүшкөн, сабактарды аткарылуусун көзөмөлдөшкөн, окуучунун күндөлүгүнө жана жетишүү табелине окуусу жана жүрүм-турумдары тууралуу ай сайын отчет даярдашкан. *Экинчиси*, ден-соолук багытында иш алып баруу. Алар класстын гигиеналык шарттарын (бөлмөнүн тазалыгы, эмеректердин сакталуусу) окуучуларды медициналык текшерүүдөн өтүүсүн, дене көнүгүүлөрдүн аткарылышын көзөмөлдөп турушкан. *Үчүнчүсү*, көркөм-эстетикалык багыт. Бул багытта окуучулардын бош убакыттарында спектакль оюндарын көрсөтүү, музыкалык жана поэзиялык кечелерди өткөрүү, адабиятка болгон сүйүү сезимин, эстетикалык сезимди, сөздү баалай билүүнү өнүктүрүү максатында атайын окуучулар үчүн журналдар чыгарылган жана атактуу инсандарга арналган салтанаттуу кечелер сыяктуу маданий иш чараларды уюштуруу менен толукталган. *Төртүнчүсү*, диний-адеп-ахлактык багыт. Класс тарбиячылары окуучулардын Мекенди сүйүүгө, жоопкерчиликтикүүгө, ар-намыстуу болууга, чынчылдыкка үйрөтүшкөн жана ошол эле учурда чыныгы диний сезимдерин ойготууга көбүрөөк басым жасашкан. Анткени, диндин жардамы менен тарбиячылар тарбиялануучуларды баш ийүүчүлүк сезимдерин калыптандыруу жеңил болгон [2].

1862-жылы «Элдик училищелерди түзүү боюнча жалпы пландык проекттин эскертүүлөрүндө» класс тарбиячылары тарабынан өткөрүлгөн таалим-тарбиялык иштердин уюштурулуусуна жана мазмунуна өзгөчө көңүл бөлүнгөн жана “көзөмөлдөөчү” терминин ордуна “тарбиячы” терминин колдонуу сунушталган. Класс тарбиячылардын милдети көзөмөлдөөчү эмес, тарбия берүүчү кызматты аркалаган (көзөмөлдөөчү кызматы анын жардамчысына өткөрүлгөн). Мына ошентип, класс тарбиячы камкорчу-уюштуруучу, көзөмөлдөөчү, тарбиялоочу функцияларды аткарган.

Белгилеп кетүүчү нерсе, ошол мезгилде класс тарбиячылары институтунун өнүгүүсүнө төмөнкү факторлор: *саясий* (класс тарбиячылары үчүн чыгарылгын гимназиялардын Уставы жана инструкциялары, революциялык окуялар, улуттук кыймылдын өнүгүүсү жана чек аралардын бузулуусу), *социалдык-экономикалык* (капитализмдин жана

дарыялык соода тармагынын өнүгүшү, экономикалык мамилелердин рынокко ылайык багыттоосу), *маданий* (педагогика илиминин калыптануусу, көптөгөн окуу жайлардын, музейлердин, театрлардын, көргөзмө залдардын ачылышы) таасирин тийгизген.

Совет дооруна чейинки (1864-1917ж.ж) этап боюнча тарбиялоочулардын аткарган ишинин мазмунун талдоо төмөнкү жыйынтыктарды чыгарууга мүмкүнчүлүк берди: *биринчиден*, гимназиянын Уставдарын чыгаруу аркылуу класс тарбиячылары институту уюштурулган. Бирок гимназияларда тарбиячылардын аткара турган кызматынын так белгиленген илимий-теориялык негизи болгон эмес. *Экинчиден*, тарбия иштери практикалык мүнөздө болуу менен аткарган тарбиялык иштеринин багыттары өнүккөн. Бирок өлкөдөгү коомдук-саясий жана экономикалык абалдын туруксуздугу, чиновниктердин жана аскер кызматкерлеринин гимназияларга кысым көрсөтүшү, педагогикалык теорияга көңүл кош мамиле жасагандыгы “гимназияда таалим-тарбия иштерин жакшыртуу” зарылчылыгын пайда кылган. *Үчүнчүдөн*, гимназияларда тарбиялык иштердин кризиси пайда болгон. Анткени тарбиячылар өздөрү коомдук-саясий ишмердүүлүккө тартылышкан жана гимназия окуучулары тышкы факторлордун терс таасирине каршылык көрсөтүп турган. 1915-жылы П.Н. Игнатьевдин Эл агартуу министринин кызматына келгенден тарта өкмөт бул проблемалардын маңызына көп көңүл бөлө баштаган, бирок 1917-жылдагы революциялык окуялар класс тарбиячылары институтун да, гимназияларды да жокко чыгарган.

1917-жылдан кийин жаңы советтик мектептердин курулушу башталат. Класс жетекчилер институтунун түптөлүшүндөгү бул мезгил группа (топ) жетекчилеринин ишмердүүлүгү менен тыгыз байланышта болгон. 1918-жылы октябрда РСФСРдин Эл агартуу комиссариаты менен Россиялык аткаруу комитети кабыл алган “Ар улуттардын мектептери жөнүндө” токтомго ылайык, жалпы орто билим берүүчү мекемелердин негизги максаты, принциптери, структурасы аныкталган [5].

1923-жылдан баштап окуучулар өзүн-өзү башкаруу иш-аракетине өткөн. Бирок күтүлгөн натыйжалуу жыйынтыктарды ала алышкан эмес. Себеби, окуучулардын мүмкүнчүлүктөрүн ашыра баалашкан жана уюштуруучулук тажрыйбасы жетишсиз болгон. Түзүлгөн кырдаалдан чыгуу үчүн окуучулар тобуна мугалимдерди бекитүү зарылчылыгы пайда болгон. Топторду жетектөөчүлөрдүн милдеттерине балдар коллективин өз өзү башкаруусун уюштуруу, жашоо шарттарын билүү жана ата-энелер менен иш алып баруу кирген. Алар окуу программасынын ашыра көп жүктөлүп кетпешин көзөмөлдөшкөн, сабактан жетишпеген окуучуларга жардам көрсөтүшкөн жана үчт жүргүзүү, мектеп администрациясына жана педагогикалык кеңешмеге топтун жөндөмдүүлүгүнүн мүнөздөмөсүн берген.

1931-жылдын 3-ноябрында топтун жетекчилери институту расмий түрдө кабыл алынып, алгачкы жобо 1931-жылдын 28-июнунда бекитилген. Ал эми 1934-жылы топ “*класс*” деп аталып, топтун жетекчиси “*класс жетекчи*” деп атала баштаган. Бул жылдары мектептерде төмөндөгүдөй өзгөрүүлөр болот: белгиленген класстык-сабак система калыбына келтирилүү менен туруктуу программалар жана окуу китептери иштелип чыгат. Буга байланыштуу топ жетектөөчүлөрдүн жоболору да өзгөрөт.

ЦК ВКП (б) нын 1934-жылы 16-майда кабыл алынган «СССРдеги башталгыч жана орто мектептердин түзүлүшү» деген токтомунда «Класс жетекчи» деген кызмат берилген. Аны мектеп директору мектепте иштеген тажрыйбалуу мугалимдердин арасынан бекитчү.

Кийинки жылдарда класс жетекчинин ишинин мазмуну өзгөрүүлөргө дуушар болгон. Ал өлкөдө акырындык менен күч алып жаткан социалдык-экономикалык карама-каршылык менен байланыштуу болгон. Бул учурдагы процесстин өзгөчөлүгү-масштабдуу маселелерди (материалдык, финансылык ресурстарды жакшыртуу, квалификациялуу кадрларды даярдоо) камтыган.

Согушка чейинки мезгил (1934-1941-ж.ж.) класс жетекчинин ишинде маанилүү өзгөрүүлөр киргизилген эмес жана төмөнкү багыттарда тарбиялык иштерди алып барышкан: таалим-тарбия процессин системалуу түрдө уюштуруу, балдарды “коммунизмдин” талабына ылайык тарбиялоо, балдардын жүрүм-турумун жөнгө салуу жана сабактан жетишкендиктеринин үстүндө иштөө, коомдук уюмдар (пионердик жана комсомолдук), ата-энелер, мугалимдер менен бирге кызматташуу.

Улуу Ата-мекендик согуш мезгилинде [108] (1941-1945-ж.ж.) Наркомпростун “Мектептеги тарбияны бекемдөө” жөнүндөгү буйругу боюнча патриоттук тарбиянын актуалдуулугу, аскердик даярдык, коомдук эмгектин жана тартиптин күчтүүлүгү байкалат. Мугалимдер балдарга жардам берип, тамак, кийим-кечек менен камсыздашкан жана алар менен биргелешип металлолом сыныктарын, бөтөлкөлөрдү чогултуу, госпиталдарда жардам берүү, коргонуучу жайларды куруу иштерин жүргүзүү, пионердик, комсомолдук, тимурдук уюмдар менен иш алып баруу, социалисттик таймаштарды уюштуруу сыяктуу жалпы коомдук пайдалуу иш-аракеттерди жүргүзүшкөн. Мына ошентип, класс жетекчинин ал мезгилдеги иштеринин мазмуну аскердик милдеттер менен шартталган.

Класс жетекчилер институту согуштан кийинки мезгил аралыгында (1945-1958 ж.ж.) жаңы баскычка көтөрүлгөн. 1947-жылы РСФСР Эл агартуу министрлиги тарабынан класс жетекчи жөнүндө жаңы жобо бекитилип, анда анын максаттары жана милдеттери толук, айкын белгиленген. Бул жобо боюнча класс жетекчинин негизги максаты - окуу жана коомдук пайдалуу эмгек маселелери боюнча класс коллективин мобилдештирүү, пионердик, комсомолдук

отряддардын жыйналыштарына катышуу, спорттук иш-чараларды өткөрүү, окуучулардын ден-соолугун системалуу түрдө көзөмөлдөө сыяктуу жаңы милдеттер пайда болгон.

XX-кылымдын 50-80-жылдары класс жетекчи институтунун өнүгүшүнүн эң натыйжалуу жылдары болуп, орус окумуштуулары Н.И. Болдырев, О.С. Богданова, А.И. Дулов, И.С. Марьенко класс жетекчилигин толук кандуу теориясын иштеп чыгышкан. Ушул окумуштуулардын идеялары азыркы күнгө чейин колдонулуп, мыктыланып, өнүктүрүлүп, азыркы күндүн талабына ылайык оңдолуп-түзөлүп келет. 1950-жылдары бир нече жолу басмадан чыккан Н.И. Болдыревдин редакциясы астындагы «Класс жетекчи» [1] деген окуу китеби класс жетекчинин ишмердүүлүгүн илимий-методикалык жактан камсыз кылууда чоң роль ойноду.

1970-жылдардын аягында, 1980-жылдардын башында билим берүүчү орто мектептерде класс жетекчинин милдеттеринин чөйрөсүн механикалык түрдө кеңейтилгендигин белгилей кетүү керек. Ошол учурда тарбиялык иштердин багыттары канчалык көп болсо, аларда уюштуруу жана көзөмөлдөө натыйжалуу болуп турат да, окуучуларды тарбиялоо ийгиликтүү жүрөт деп болжолдонгон. Класс жетекчинин ишинде педагогикалык агартуу, конференцияларга катышуу, ата-энелердин чогулушун өткөрүү жана тажрыйба алмашуу жана ушул сыяктуу иш-чаралар кеңири тараган жана окуучуларды СССРдин символикалары менен тааныштыруу, ийримдерди уюштуруу, интернационалдык, атеисттик, экологиялык тарбия берүү, кесиптик багыт берүү, маданий жактан өнүгүү жана ден-соолукту чыңдоо боюнча иш-чараларды уюштуруу, коммунисттик саясий-идеялык көз караштын калыптандыруу болгон.

Демек, советтер союзу учурунда класс жетекчинин ишинде көптөгөн зор *жетишкендиктерге* жетишкен. Ал жетишкендиктер төмөнкүлөр: *биринчиси*, акыл-эс тарбиясы, адептүүлүк тарбиясы, эстетикалык тарбия, патриоттук духтагы тарбия, коллективизмге тарбиялоо, дене тарбиясы болуп, алар бири-биринен ажырагыс бирдиктүү мүнөздө аткарылган. *Экинчиси*, сабактан жана мектептен тышкаркы убакыттарда окуучулар менен ар кандай иш-чаралар, кружоктор уюштурулуп, ата-энелер менен мектептин байланышы тыгыз болгон.

Ал эми *мүчүлүштүктөрүнө* мүнөздөмө бере турган болсок аларга төмөнкүлөрдү кошууга болот: *биринчиси*, биринчи орунга мамлекеттин, комсомол, пионер уюмдарынын кызыкчылыгы коюлуу менен

коммунизмди куруу, жогорку материалдык-техникалык базаны түзүү, социалисттик коомдук мамилелерди өркүндөтүү жана жаңы адамды калыптандыруунун, коммунизмдин духуна берилген адамдардын аң-сезимин, жүрүш-турушун терең жана массалык түрдө өзгөртүүнүн негизинде жүргүзүлгөн. *Экинчиси*, окуучуга коомдун, мамлекеттин функциясы катары каралып, аны коллективдин кызыкчылыктарына тоталдык түрдө баш ийдирүү, инсандык сапаттарына жана баалуулугуна кайдыгер мамиле жасалган.

Азыркы учурда тарбиялык иштерди уюштурууда жаңы тенденциялар пайда болду жана бир топ өзгөрүүлөр киргизилди. Тарбиялык иштерди алып барууда “тьютор” (репититор, куратор, тарбиячы, насаатчы – окуучулардын сабактан тышкары окуу жана чыгармачылык ишине жалпы жетекчиликти жүзөгө ашыруучу педагог), класстык куратор, класстык насаатчылар, окуу жүктөмүнөн бошотулган класс жетекчилер киргизилүүдө.

Бирок тажрыйба көрсөткөндөй, республикабызда класс жетекчинин аткарган иштеринин максаты, мазмуну, принциптери, каражаттары, түрлөрү жана методдору так жана ачык болбой, чыгармачыл күч менен ишин алып барган педагогдордун саны азаюуда. Класс жетекчинин аткарган ишинин салттуу формасы массалык түрдө басымдуу болуп кала берет.

Ошондуктан азыркы мектептеги класс жетекчилик милдетти аткарган педагогдорго психологиялык, методикалык, материалдык жактардан жардам керек.

Адабияттар:

1. Болдырев Н.И. Классный руководитель [Текст] / Н.И. Болдырев. Изд. 2-е, испр. и доп. - М.: Просвещение, 1978. - 271 с.
2. Гончаров Н.К. Из истории русской школы [Текст] / Н.К. Гончаров Советская педагогика.- 1938, №6. С 120-137.
3. Демушкина К.В. Развитие классного руководства в советской школе (1917-1984): дисс...канд.пед.наук. 13.00.01[Текст] / К.В. Демушкина. - СПб, 2005, -188 с.
4. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа: сб. документов, 1917-1973 г.г. [Текст] /Сост: А.А.Абакумов, Н.П.Кузин, Ф.И. Пузырев, Л.В. Литвинов. -М.: Педагогика 1974. - 560 с.
5. Рожков М.И. Классному руководителю [Текст] /М.И. Рожков. «Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС», 1999.-279 с.

Рецензент: к.филол.н. Карымшакова А.